

TORA

TORA

Pierwszych pięć ksiąg Starego Testamentu, wchodzących w skład Tanachu (tzw. Biblii hebrajskiej), spisanych na pergaminie nawiniętym na drewniane drążki.
Torę obłożoną w ozdobną, sukienką czerwoną, żółtą i z różnymi kolorami, ozdobioną przewieszonymi paciorkami i innymi przedmiotami, chowywanymi w szafie obłożonej.
Terminem „Tora” określa się także badania szeroko ciała, wulgę tradycyjną, wynikającą własnie z Pięcioksięgu.
Woj. z. M. Fuku, Z. Hoffman, M. Dorn, J. Tomaszewski, Zdzisław Polak, Danica i Aulana, Warszawa, 1982, 1.

bijeenkomst in het bisschopshuis dialogoog tussen christenen en joden

17 januari 2011

bijeenkomst in het bisschopshuis
dialogoog tussen christenen en joden

17 januari 2011

Een uitgave van het bisdom van Breda, februari 2011
T 076 5223444
E secretariaat@bisdombreda.nl
I www.bisdombreda.nl

Inhoudsopgave

Voorwoord	5
De verhouding van het Jodendom en het Christendom en Vaticanum II: <i>Nostra Aetate</i> (1965) <i>Bisschop Van den Hende</i>	6
‘Het joodse volk en zijn heilige Geschriften in de christelijke Bijbel’ - Pauselijke Bijbelcommissie (2001) <i>Diaken Egbert Bornhijm</i> <i>Diocesaan contactpersoon voor de betrekkingen tussen joden en katholieken</i>	12

Voorwoord

Op 17 januari 2011 vond de jaarlijkse dag van het Jodendom plaats. Het bisdom van Breda stelde daarom de eerste bisschopshuisbijeenkomst in 2011 voor pastorale beroepskrachten op die dag in het teken van de dialoog tussen christenen en joden.

Bisschop van den Hende en diaken Egbert Bornhijm, diocesaan contactpersoon voor de betrekkingen tussen joden en katholieken, verzorgden respectievelijk inleidingen over 'Nostra Aetate', het document van het Tweede Vaticaans Concilie over de relatie met de Kerk en de niet-christelijke godsdiensten én 'Het joodse volk en zijn heilige Geschriften in de christelijke Bijbel', een document dat de Pauselijke Bijbelcommissie in 2001 publiceerde.

De inleidingen van deze avond zijn in deze brochure bij elkaar gebracht.

De verhouding van het Jodendom en het Christendom en Vaticanum II: *Nostra Aetate* (1965)

Bisschop Van den Hende

Bij gelegenheid van de jaarlijks te houden dag van het Jodendom, willen wij deze bijeenkomst in het bisschopshuis voor pastorale beroepskrachten van ons bisdom van Breda besteden aan het onderwerp 'de verhouding van het Jodendom en het Christendom'.

Vaticanum II: *Nostra Aetate*

In deze korte inleiding komt vooral het document *Nostra Aetate* van het Tweede Vaticaans Concilie aan de orde en de doorwerking ervan¹. Het document *Nostra Aetate* (de naam wordt ontleend aan de beginwoorden van het eerste artikel van het document) is een verklaring over de houding van de Kerk ten opzichte van de niet-christelijke godsdiensten².

Het eerste artikel van *Nostra Aetate* geldt als voorwoord. Er worden redenen genoemd waarom de Kerk zich krachtens haar zending dient te verhouden tot de niet-christelijke godsdiensten en waarom het Tweede Vaticaans Concilie dit onderwerp middels een verklaring aan de orde stelt.

(a) Allereerst overdenkt de Kerk in welke verhouding zij staat tot de niet-christelijke godsdiensten omdat het tot haar opdracht (*munus*) behoort om de eenheid en de liefde tussen mensen en zelfs tussen volkeren te bevorderen.

---

¹ Vaticanum II, *Verklaring over de houding van de kerk ten opzichte van de niet-Christelijke godsdiensten 'Nostra Aetate'* (28 oktober 1965).

² 'De Ecclesiae habitudine ad religiones non-christianas'.

Daarom schenkt de Kerk allereerst aandacht aan datgene wat de mensen gemeen hebben en hen tot onderlinge verbondenheid leidt; (b) voorts wordt benadrukt dat alle volkeren één gemeenschap vormen, één oorsprong en één einddoel hebben, n.l. God; (c) ten derde is het Concilie zich ervan bewust dat mensen van de verschillende godsdiensten een antwoord verwachten op de vragen van het mens-zijn: wat is de mens (*quid sit homo*), wat is de zin van het leven, etc.?

Het tweede artikel van *Nostra Aetate* spreekt over verschillende niet-christelijke godsdiensten. In dit artikel worden met name het Hindoeïsme en het Boeddhisme genoemd. Niet nader bepaald wordt nog toegevoegd: “de andere godsdiensten die overal ter wereld worden aangetroffen”.

Het artikel begint met te zeggen dat ‘Reeds vanaf de oudheid tot op de dag van vandaag bij de verschillende volkeren een zeker besef wordt gevonden van geheime kracht die aanwezig is in de loop der dingen en in de gebeurtenissen van het menselijk leven’. Het artikel zegt ook dat ‘de katholieke Kerk niets verwerpt van datgene wat in deze godsdiensten waar en heilig is [...] zij echter verkondigt en moet zonder ophouden verkondigen de Christus, die is de weg, de waarheid en het leven (Joh. 14, 6) in wie de mensen de volheid van het godsdienstig leven vinden en in wie God alles met zich verzoend heeft (2 Kor. 5, 18-19)’. Tenslotte spoort de Kerk haar leden aan ‘om met bedachtzaamheid en liefde door gesprekken en door samenwerking [...] de geestelijke en zedelijke goederen alsook de sociale-culturele waarden, die bij hen gevonden worden, te erkennen, te bewaren en te bevorderen’³.

---

³ ‘agnoscant, servant et promoveant’.

Het derde artikel van *Nostra Aetate* gaat over de Islam, hetgeen in het bestek van deze inleiding nu niet aan de orde is.

Het vierde artikel is getiteld: de Joodse godsdienst. Op het eerste gehoor zou je kunnen denken en je afvragen: is het nu zo dat in *Nostra Aetate* het Jodendom pas als laatste godsdienst aan de beurt komt, pas ná de niet-monotheïstische godsdiensten en ná de Islam? Inderdaad, pas in het vierde artikel komt het Jodendom aan bod. M.i. moet echter niet gezegd worden dat de bespreking van het Jodendom pas als laatste aan de beurt komt, maar eerder andersom, n.l. de niet-christelijke godsdiensten worden in oplopende zin besproken omdat van alle godsdiensten uiteindelijk het Jodendom het dichtst bij het Christendom staat. Bovendien, het artikel dat over het Jodendom gaat is verreweg het langste artikel van *Nostra Aetate*.

Het vierde artikel over het Jodendom benadrukt op de eerste plaats de geestelijke verbondenheid van de Kerk (volk van het nieuwe Verbond) met de stam van Abraham. Immers, het geloof en de uitverkiezing vanwege God begon bij de aartsvaders, Mozes en de profeten. De roeping van alle christengelovigen ligt besloten in de roeping van Abraham, aldus *Nostra Aetate*. Het heil van de Kerk wordt voorafgebeeld in de uittocht van het Joodse volk uit de slavernij van Egypte. Door het volk van het oude Verbond heeft de Kerk de openbaring van het OT ontvangen. In beeldende taal zegt *Nostra Aetate* dat de Kerk wordt gevoed vanuit de wortel van de goede olijfboom waarop de wilde takken (dit zijn de heidenen) zijn geënt (cfr. Rom. 11, 17-24).

In navolging van de apostel Paulus zegt de Kerk dat aan het Joodse volk de aanneming tot zonen behoort, de heerlijkheid, de verbonden, de wetgeving, de eredienst en de beloften: ‘van hen zijn de aartsvaders en uit hen komt de Christus voort naar het vlees’ (Rom. 9, 4-5), de Zoon van de Maagd Maria. En verder:

‘Uit het Joodse volk zijn de apostelen geboren [...] en zeer vele van de eerste leerlingen die het evangelie hebben verkondigd’.

Op basis van de Schrift zegt *Nostra Aetate* tegelijkertijd dat een groot deel van het Joodse volk het evangelie niet heeft aanvaard en dat niet weinigen zich hebben verzet tegen de verspreiding ervan. Maar *Nostra Aetate* haast zich om te beklemtonen dat de Joden bijzonder dierbaar (*carissimi*) blijven aan God: ‘God kent geen berouw over zijn gaven noch over zijn roeping’⁴.

Er volgt nog een aantal belangrijke uitspraken in de verklaring, n.l. (a) dat de Kerk samen met de profeten uitzielt naar de dag waarop alle volkeren de Heer eenstemmig zullen aanroepen en dienen; (b) dat het gemeenschappelijk geestelijk erfgoed (*partimonium spirituale commune*) van Christenen en Joden groot is en dat het Tweede Vaticaans Concilie de wederzijdse kennis en waardering op basis van bijbelse en theologisch- studies en gesprekken aanbeveelt; (c) fundamenteel is de visie verwoord in *Nostra Aetate* dat het doden van Jezus de joden van nu en de joden van toen (in algemene zin) niet kan worden aangerekend. Deze uitspraak betekent dat de Kerk de joden niet beschouwt als zijnde verworpen door God.

De Kerk is tegen vervolging en tegen uitingen van antisemitisme.

Het artikel over het Jodendom besluit met te belijden dat in het geloof van de Kerk blijft staan dat Christus uiteindelijk het heil heeft verworven door zijn lijden en zijn dood. De Kerk heeft de taak om het kruis van Christus te verkondigen als teken van universele liefde van God en als bron van alle genade. Dit wil zeggen dat de Kerk in de dialoog met het Jodendom enerzijds haar geestelijke band met de Joodse godsdienst erkent en

---

⁴ Hierbij wordt door de Verklaring verwezen naar Rom. 28-29.

respecteert, maar dat in een waarachtige dialoog er tegelijkertijd de ruimte is om te getuigen van Christus de Verlosser.

In dialoog

Een belangrijke doorwerking van Vaticanum II met betrekking tot het Jodendom is de opening die gegeven wordt om tot een dialoog te komen tussen Christenen en Joden. Deze dialoog is gebaseerd op de fundamentele erkenning van de geestelijke verbondenheid tussen Christenen en Joden. Op 22 oktober 1974 stelde paus Paulus VI een speciale commissie in ten behoeve van de religieuze betrekkingen met de Joden. Deze dialoogcommissie is een sectie van de Pauselijke raad voor de eenheid van de Christenen. Duidelijk is dat deze commissie voor de religieuze betrekkingen met het Jodendom bewust niet is ondergebracht bij de Pauselijke Raad voor de interreligieuze dialoog!

In de liturgie

Tot de vernieuwing van de liturgie in het licht van het Tweede Vaticaans Concilie behoorde ook de herziening van het lectionarium (feitelijk de vervaardiging van een nieuw lectionarium). In het nieuwe lectionarium (1969) zijn veel méér gedeelten opgenomen uit het OT.

Ook werden er in liturgische gebeden teksten gewijzigd, bijv de tekst van de plechtige gebeden/ het gebed van de gelovigen in de liturgie van Goede Vrijdag. De wijziging van het gebed⁵ voor de Joden laat duidelijk de visie van het Tweede Vaticaans Concilie zien zoals verwoord in *Nostra Aetate*.

---

⁵ Altaarmissaal (1979) pp 326-327.

Bij wijze van vergelijking de oude en de nieuwe versie van het gebed voor het Joodse volk in de liturgie van Goede Vrijdag naast elkaar.

<p><i>Oremus pro perfidis Judaeis...</i> laten wij ook bidden voor de trouweloze Joden, dat God, onze Heer, de blinddoek van hun harten wegneme, opdat ook zij Jezus Christus onze Heer erkennen.</p> <p>Almachtige eeuwige God, die zelfs de trouweloosheid van de Joden, van uw ontferming niet afstoot, verhoor onze gebeden welke zij tot U richten voor de verblindheid van dit volk, opdat zij het licht van uw waarheid, dat Christus is, erkennend, aan hun duisternis mogen ontrukkt worden. Door....</p>	<p><i>Oremus pro Judaeis.....</i> laten wij bidden voor het Joodse volk dat door onze God en Heer het eerst is aangesproken: dat Hij het groot maakt in liefde voor zijn heilige Naam, in trouw aan zijn verbond.</p> <p>Almachtige eeuwige God, Gij hebt uw beloften toevertrouwd aan Abraham en aan zijn volk. Verhoor genadig de gebeden van uw Kerk: dat het volk dat Gij het eerst hebt uitverkoren, tot de volheid van de verlossing komt. Door Christus onze Heer.</p>
--	---

In Bijbelstudie

In 2001 publiceerde de Pauselijke Bijbelcommissie het document *Het Joodse volk en zijn heilige Geschriften in de christelijke Bijbel*⁶.

Diaken Egbert Bornhijm zal in de tweede inleiding van deze avond over de verhouding van het Christendom en het Jodendom dit document nader bespreken.

---

⁶ Nederlandse vertaling in *121 kerkelijke documentatie* (2002) nr. 9-10.

‘Het joodse volk en zijn heilige Geschriften in de christelijke Bijbel’ - Pauselijke Bijbelcommissie (2001)

In 2001 publiceerde de pauselijke Bijbelcommissie het document: Het joodse volk en zijn heilige Geschriften in de christelijke Bijbel. De commissie gaat in op de aanmoediging van de concilievaders tijdens het Tweede Vaticaans concilie in de Verklaring Nostra Aetate (over de houding van de Kerk ten opzichte van de niet-christelijke godsdiensten), nr. 4:

Omdat dus Christenen en Joden zo’n groot gemeenschappelijk geestelijk erfgoed hebben, wil deze heilige Synode hen aanmoedigen en op het hart drukken, elkaar beter te leren kennen en meer te leren waarderen, vooral door middel van Bijbelse en theologische studies en door een broederlijke dialoog.

Daarbij laat de commissie zich leiden door de vraag: Welke betrekkingen tussen de christenen en het joodse volk vormen de essentie voor de christelijke Bijbel?

In een eerste antwoord zegt de commissie dat “tussen christenen en het joodse volk de bijbel meervoudige en nauwe verbanden legt”.

1. omdat de heilige Geschriften van het joodse volk opgenomen zijn het zg. Oude Testament van de christelijke bijbel.
2. omdat de geschriften die spreken over het geloof in Jezus Christus (opgenomen als het Nieuwe Testament) in nauwe relatie staan met de heilige geschriften van het joodse volk.

Dit gegeven werkt de commissie uit in drie gedeelten:

- I. De heilige Geschriften van het joodse volk als fundamenteel onderdeel van de christelijke Bijbel. Daarin komt men tot de conclusie dat het Nieuwe Testament het gezag erkent van het Oude Testament als goddelijke openbaring en dat het Nieuwe testament niet begrepen kan worden zonder de Geschriften van het Oude Testament.
- II. Fundamentele thema's van de Geschriften van het joodse volk en hun opname in het geloof in Christus. In dit hoofdstuk legt men sterk de nadruk dat thema's als Verbond, de Wet, de uitverkiezing van Israël ook een grote rol spelen in het Nieuwe Testament (men spreekt van continuïteit) zonder te verhullen dat er ook sprake is van discontinuïteit/breuken maar dat deze gezien moet worden in het licht van vooruitgang.
- III. De joden in het Nieuwe Testament. Dit gedeelte handelt over de zeer uiteenlopende houdingen die uit de geschriften van het Nieuwe Testament naar voren komen met betrekking tot de joden. De commissie wijst in dit hoofdstuk er met name op dat deze verschillende houdingen ook al in het Oude Testament aanwezig waren (continuïteit).

In dit korte tijdsbestek kunnen we slechts de meest belangrijke opmerkingen van de commissie naar voren komen. Voor al de details verwijs ik naar het document zelf.

I.

In het huidige debat tussen joden en christenen is er een voorkeur om niet meer te spreken van Oude en Nieuwe Testament maar van Eerste en Tweede Testament. Hier mee zou de schijnbare tegenstelling tussen wat oud is en wat nieuw worden opgeheven. Maar de commissie pleit voor het vasthouden aan de oude termen omdat deze vanuit de wordingsgeschiedenis van het christendom beter aansluiten bij wat met name Jeremia (31, 31) verwoordt in de komst van het nieuwe verbond. Zo ontstaat er continuïteit in plaats van een breuk met het verleden.

Dat het Nieuwe Testament volledig het gezag erkend van de joodse geschriften blijkt uit de vele citaten van de joodse geschriften. Maar nog signifikanter is dat deze citaten worden voorgesteld als levende woorden met nog steeds actueel gezag. Om enkele voorbeelden te noemen: “wat bij monde van de profeet gezegd is” en niet wat bij monde van de profeten werd gezegd” of “Er staat geschreven” en niet “er werd geschreven”. Door de tegenwoordige tijd te gebruiken is wat eens gezegd of geschreven is nog steeds geldend. Een ander belangrijk gezagsargument van de joodse geschriften is het gebruik in het NT van het woord ‘moeten’. De bekendste is wel de passage in het lijdensverhaal waarin Jezus moet lijden om de schriften in vervulling te laten gaan. Hierbij gaat het niet om de noodzakelijkheid van een bepaald lot dat Jezus moet ondergaan als wel dat in Jezus Gods handelen tot voltooiing komt. Parallel hiermee is de bekende uitdrukking: “volgende de schriften”. Ook hier blijkt de goddelijke openbaring in de joodse geschriften nog steeds van kracht te zijn.

Ik ga hier niet in op de verschillende methodische lezingen van de geschriften in het begin van het christendom. Evenmin behandel ik het ontstaan van de christelijke canon. Van beide kan in het

kort gezegd worden dat zij beïnvloed werden door bepaalde joodse stromingen, hetgeen de onderlinge afhankelijkheid benadrukt.

II.

Hoofdstuk twee beslaat verreweg het grootste deel van het document. De commissie bestudeert zeer genuanceerd maar liefs 14 joodse Bijbelse en theologische thema's in het geloof in Christus. Daarbij wordt er recht gedaan aan twee niveaus van lezen van de teksten, die elk hun zelfstandige waarde hebben:

Het eerste niveau: het historisch/oorspronkelijke (de letterlijke lezing).

Op het tweede niveau interpreteert men de genoemde joodse teksten/thema's in het licht van het geloof in Jezus Christus (lezing van de Geest).

Het hoofdstuk wordt afgesloten met enkele conclusies die laten zien dat in de relatie van het Oude Testament en het Nieuwe Testament er sprake is van continuïteit, discontinuïteit en vooruitgang.

In de bespreking van enkele thema's zullen we deze begrippen verduidelijken. De bespreking mag exemplarisch heten voor de overige onderwerpen.

Bij de onderwerpen 'God, bevrijder en redder', 'de uitverkiezing van Israel', 'Het verbond' en 'De Wet', staat voorop dat (overeenkomstig teksten uit Ex) Israel onder woorden brengt hoe God hen uit Egypte heeft verlost. In eenzelfde soort bewoordingen vinden we in Deutero Jessaja de hoop dat God zijn volk wederom zal bevrijden, nu uit de Babylonische ballingschap, en terug zal brengen naar het land van herkomst en de tempel zal herbouwen, hetgeen ook later zal gebeuren. Opvallend is dat hier en later in het boek Micha ook al gesproken

wordt van een eschatologische bevrijding; de komst van de Messias. Daar staat tegenover dat in met name Ex en Dt (9,6 zegt: Erken dus dat de Heer uw God u dit heerlijke land niet geeft vanwege uw verdiensten; u bent trouwens een hardnekkig volk”) en in de late profeten als Jesaja en Jeremia sterk door klinkt hoe opstandig het volk is in de trouw aan God.

Toch blijft in weerwil van deze ontrouw aan God en zijn geboden de trouw van God aan zijn volk ondubbelzinnig (Dt 7,8: “omdat de Heer u liefhad en Hij de eed aan uw vaders wilde nakomen”). De uitverkiezing door God van het joodse volk bracht ook een verantwoordelijkheid met zich mee om getuige te zijn van de ene God ten opzichte van de andere volkeren. Ook tegen deze achtergrond is het te verklaren dat met name de profeten zich zeer kritisch uitte tegen Israel als het zich laat verleiden godsdiensten en gebruiken van andere volken in het eigen bestaan probeert op te nemen.

In het Nieuwe Testament wordt de lijn van God als Redder door getrokken, in het Magnificat (Lc1,47) van Maria en het Benedictus van Zacharias (Lc 1, 68). In Matteus krijgt die redding een geestelijke lading wanneer in een droom Jozef te horen krijgt dat hij het kind van Maria de naam Jezus moet geven met als verklaring dat Hij zijn volk redden zal uit hun zonden. In Lucas zien we Jezus ook fysiek redding brengt wanneer Hij tien melaatsen geneest en tot een van hen zegt: uw vertrouwen is uw redding (Lc 17,19). En zelfs bij het einde van Jezus leven vinden we bij Matteus en Lucas het bekende “anderen heeft Hij gered” (Mt 27, 27 vv en Lc 23,39). Ten aanzien van de Wet is Jezus in Mt (5,17) ook duidelijk: “Denk niet dat ik gekomen ben om Wet en Profeten op te heffen; Ik ben niet gekomen om op te heffen, maar om de vervulling te brengen. Want voorwaar, Ik zeg u: Eerder nog zullen hemel en aarde vergaan, dan dat één jota of haaltje vergaat uit de Wet voordat alles geschied is.” De titel

‘redder’ wordt in het bijzonder aan de verrezen Jezus toegekend. Hier krijgt redding dus een eschatologisch perspectief. Terugkomend op de halsstarrigheid van het joodse volk doorheen het Oude Testament, zowel Jezus als met name Paulus ondervinden sterke tegenstand van vooral de leiders van het volk. Daardoor ontstaat er een ander perspectief dat al in de evangeliën te vinden is maar met name in de geschriften van Paulus nader wordt uitgewerkt. Een bekend voorbeeld is Mt 21,33 vv in de parabel van de misdadige wijnbouwers die de dienaren en tenslotte ook de zoon van de landeigenaar vermoorden. Aan het slot van deze parabel die gericht is tegen de leiders van het volk, horen we Jezus zeggen: “ Het koninkrijk van God zal u ontnomen worden en gegeven worden aan een volk dat de vruchten van het koninkrijk voortbrengt”. Daarmee lijkt een heidens volk de rol van het joodse volk over te nemen. Maar niets is minder waar omdat de hoeksteen, Jezus zelf, als zoon van Israël borg staat voor continuïteit tussen het Joodse en het nieuwe volk dat God zich kiest waarin Israëlieten en velen uit andere volken zullen samengaan. Ook Paulus moest ervaren dat de meerderheid van de leiders en in het kielzog daarvan een groot gedeelte van het volk, Jezus niet als de Christus (Messias) accepteert. Daarom vindt de vervulling van Gods heil plaats in het christelijk geloof, dat ook aangenomen wordt door vele heidenen. Maar dit is voor Paulus geen enkele reden tot triomfalisme.

Dat velen uit het joodse volk de vervulling in Christus niet hebben geaccepteerd is voor hem een reden tot grote droefheid. Het blijft de overtuiging van de apostel dat het initiatief van God kwam om zich te ontfemen over het joodse volk en daarin kunnen wij niet treden. In zijn Romeinenbrief (hoofdstuk 11) vergelijkt Paulus de relatie tussen joden en heiden-christenen met een olijfbom. De heiden-christenen zijn als een wilde loot geënt op de joodse stam. Niet andersom.

In het verlengde hiervan waarschuwt de commissie ons meerdere malen om het Oude Testament slechts te lezen als een foto van toekomstige gebeurtenissen.

De commissie betoogt dat wat in Jezus tot vervulling kwam een mysterie Gods blijft en daardoor niet te simplificeren tot wat voorheen gezegd is. Met andere woorden, Jezus was niet een marionet van de toekomstverwachtingen van met name de profeten. De vervulling die in Jezus doorbrak was nieuw binnen het omgang met de joodse geschriften (breuk met het verleden). In het verlengde daarvan heeft zich nog een andere misvatting doen gelden: De zware kritiek van profeten op de levenswijze en politiek van joden van hun tijd heeft er voor gezorgd dat christenen (later) harder zijn gaan oordelen over joden en de wijze waarop zij het Oude Testament lezen en interpreteren. Deze christelijke veroordeling lijkt bevestigd te worden in hoe Jezus kritisch is ten aanzien van Farizeeën en schriftgeleerden in het Nieuwe Testament. Maar zoals gezegd, horen we in Mt 5,7 Jezus duidelijk zeggen dat “Hij de Wet niet is komen opheffen, maar vervullen”.

III.

In dit hoofdstuk ten aanzien van de joden in het Nieuwe Testament is het van groot belang om allereerst onderscheid te maken tussen de verschillende groeperingen (Farizeeën, Herodianen, Sadduceeën enz.) hun onderlinge relatie binnen het joodse volk.

Vervolgens is het ook van belang (een tweede nuancering) om een zekere periodisering aan te brengen omdat dat consequenties heeft voor de religieuze en politieke machtsverhoudingen tussen joden onderling waarvan Jezus en zijn leerlingen deel uit maakten en de latere verhouding tussen joden, joodse christenen en heidense christenen (een periode van 40 jaar voor de geboorte van Jezus, een tweede periode gedurende zijn leven en een derde periode van 40 jaar na de dood van Jezus).

Ten slotte is het belangrijk (een derde nuancering) om de verschillende auteurs van de geschriften in het Nieuwe Testament in een historisch perspectief te plaatsen. Hun persoonlijke situatie binnen een joodse of christelijke gemeenschap is verschillend en dat heeft consequenties voor de redactie van de geschriften

Vanuit dit alles komt de commissie tot de conclusie dat zowel in de Evangelies en Handelingen het uitgangspunt ten aanzien van joden zeer positief is.

Zoals gezegd zit het verzet vooral bij de leiders maar zowel in de evangelies vindt Jezus vele volgelingen en is de menigte voornamelijk positief; komen vele joden in Handelingen tot het christelijk geloof.

Als voorbeeld wordt genoemd het lijdensverhaal dat uitvoerig behandeld wordt in de afzonderlijke evangelies. Ook hier toont de commissie aan dat het vooral de leiders en het door hen opgehitst volk (en niet hét volk van die tijd en nog minder het joodse volk van alle tijden!) zijn die Jezus proberen te berechten. Daar staat tegenover dat verschillende malen dezelfde leiders bang zijn voor de reactie van het volk als ze Jezus gevangen willen nemen (in Mc zelfs drie keer: 11, 18; 12, 12 ;14, 2) en bij Lucas slaat na de berechting zelfs de stemming van de volksmenigte geheel om ten gunste Jezus (Lc 23,27.35.48: “Al het volk dat voor dat schouwspel samengestroomd was, keerde terug toen zij aanschouwd hadden wat er gebeurd was, en sloegen zich op de borst). In datzelfde Evangelie lezen we dat dat Jezus zijn beulen niets verwijt, want “zij weten niet wat ze doen” (Lc 23,34). Opvallend is ook dat na zijn verrijzenis Jezus zonder enige rancune zijn leerlingen oproept om in zijn naam de bekering te verkondigen aan alle volken, tot vergeving van de zonden, te beginnen in Jeruzalem (Lc 24, 46 vv).

Slotconclusie

De commissie vermijdt in heel haar onderzoek om generaliserend te spreken over het Jodendom en de joden zoals die in de christelijke bijbel voorkomen. Daardoor ontstaat er een zeer genuanceerde beschrijving die recht wil doen aan de historiciteit van bepaalde gebeurtenissen en het gegeven dat in het spreken over God en het volk van Israel er ontwikkelingen zijn te bespeuren zowel binnen het Oude Testament als het Nieuwe Testament.

Het is de overtuiging van de commissie dat er niet kan worden gesproken over een breuk in het gelovig denken en handelen tussen joden en christenen. Veeleer spreekt men over Continuïteit - discontinuïteit - vooruitgang. Met andere woorden men beschouwt de ontstaansgeschiedenis van het christendom als een voortzetting van wat al aangegeven, voorzegd werd in (met name de profetische) geschriften van het joodse volk. Dat er ook van discontinuïteit sprake is, is het logische gevolg van vooruitgang aangezien deze nooit kan bestaan als er ook niet een zekere breuk zou zijn met het verleden. Een belangrijk conclusie die de commissie daaruit trekt is het feit dat wanneer we uitgaan dat er een onderbroken lijn bestaat tussen beide testamenten, en daarbij in ogenschouw nemen dat in Jezus wel de vervulling maar nog niet de voltooiing van Gods heilsplan is aangebroken, we moeten concluderen dat zowel het joodse volk als de kerk nog steeds in een eschatologisch perspectief leven. Beide verwachten de (uiteindelijke) komst van de Messias. De kerk zou zich van dit perspectief meer bewust mogen zijn door, in lijn met de joodse profeten, meer (reinigende) zelfkriek in haar eigen midden toe te laten.

geloof

